

505 F 26

KORTE SCHETS VAN
HET TORADJA-VOLK
IN MIDDEN-CELEBES

DOOR Dr. N. ADRIANI

TWEEDE DRUK

UITGAVE ZENDINGSBUREAU, OEGSTGEEST 1921

N.V. Van de Rhee's
Drukkerij, Rotterdam

Wanneer wij als zendingvrienden waarlijk het onze willen doen om den zwaren arbeid der zending te helpen verlichten, dan zullen wij gaan gevoelen hoe noodig het is om iets te weten van de Indische volken onder welke de zending arbeidt. Wij willen God dienen in de Zending, maar dit beteekent in de practijk, dat wij God dienen in de Bataks, Javanen, Soendaneezen, Dajaks, Minahassers, Toradja's en hoe de Indische naties maar meer mogen heeten. Die volken wonen ver uiteen, meestal op verschillende eilanden en kennen elkaar even weinig als bijv. de Terschellingens en de Ieren elkaar begrijpen. Hun zeden en gewoonten, hun geaardheid, hun aanleg, verschillen zeer van elkaar, al is er ook veel op te merken, dat gelijk of overeenkomend is. Wij doen dus goed, als wij in onze voorstelling de Indische volken uit elkaar houden en ons bij de bestudeering der zending liever bepalen tot één of tot enkele d'ier volken, dan ze alle tezamen te nemen en bij het denkbeeld te blijven, dat het overal in den Oost-Indischen Archipel wel ongeveer gelijk zal zijn.

De Toradja-
maatschappij. In het onderstaande wordt een schets gegeven van het volk, dat door ons T o r a d j a ' s wordt genoemd. Die naam beteekent „Binnenlanders”, want de Toradja's bewonen in Midden-Celebes bepaaldelijk het binnenland. De kust is bevolkt door niet-Toradja'sche kooplieden (Boegineezen, Makassaren en andere lieden uit de Mohammedaansche volken van Celebes). De Toradja's hebben zich van de zeekust altoos verwijderd gehouden, daar zij landbouwers zijn en geen zeevaarders.

Het door de Toradja's bewoonde binnenland is zeer bergachtig. Eenige hooge ketenen doorsnijden het land en wat daartusschen ligt is vol heuvels en lagere bergen, die voor

een groot deel met bosch zijn bedekt. Er zijn maar weinig vlakten in Midden-Celebes; geen van alle zijn ze groot van omvang. De dorpen lagen een 15 jaar geleden nog alle op heuvels, want er heerschte onder de Toradja's voortdurend vrees voor oorlog en men vond het veiliger op een heuvel te wonen, dan in de vlakke. De oorzaak van die voortdurende kans op oorlog was gelegen in de „Staatsinrichting", als men het zoo noemen mag, van de Toradja'sche volksstammen. Hiervan is het volgende te zeggen:

Een dorp bestond in den tijd, waarvan wij spreken (vóór 1905), uit eenige gezinnen, die alle familie van elkaar waren. Verscheidene gezinnen woonden tezamen in één huis, want één gezin had niet genoeg werkkrachten om zelf een huis te bouwen en men woonde ook gaarne tezamen met andere gezinnen, als ze maar van de familie waren.

Zoo bestond een dorp soms uit niet meer dan 3 of 4 huizen, het aantal inwoners schommelde zoo tusschen 50 of 60 en 200 of 300.

Zulk een dorp werd bestuurd door een hoofd, tezamen met de hoofden der gezinnen, die tot den vrijen stand behoorden. Het dorps hoofd was dan wel de meerdere van al die gezinshoofden, maar niet hun heer of gebieder. Want als er werd besloten, dat men iets zou ondernemen, b.v. het bouwen van een brug of het herstellen van de omheining, die het dorp moest beveiligen, dan kon het dorps hoofd niet anders doen dan de gezinshoofden opwekken om mede te helpen. Ieder gevoelde dat hij dit behoorde te doen, want elk der dorpelingen had er belang bij. Zoo kwam de samenwerking vrijwillig tot stand en behoefde er van geen dwingen of dreigen sprake te zijn. Tot zoiets als dwang zou ook het hoofd de macht niet hebben bezeten. Hij en de overige gezinshoofden waren immers elkaars ooms, broeders, neven, zoons, schoonzons, oudooms, grootvaders, zwagers; de geheele raad was een gemoedelijke familiesamenkomst, waarin alles zoo vredig mogelijk werd beslist en het dorps hoofd voornamelijk had te zorgen, dat er geen ongenoegen ontstond en dat lasten en lusten billijk werden verdeeld.

Stam-
verhoudingen.

De verschillende dorpen nu, die nog wisten, dat zij familie van elkaar waren, vormden tezamen een stam. Zulk een stam

had geen gemeenschappelijk hoofd; wat den stam bijeenhield was de bewustheid van de bloedverwantschap en het gemeenschappelijk grondgebied. Daarenboven was het de gewoonte, dat men in den stam trouwde, dus feitelijk met een ver familielid. Daardoor werd de reeds bestaande familieband nog weer op andere wijze aangeknoopt en het stamverband nog weder versterkt. Buiten den stam trouwen deed men zelden; het was wel geoorloofd, maar men vond het in het algemeen ongewenscht. Bij de Toradja's komt de man bij de vrouw inwonen; hij gaat dus uit zijn ouderlijk huis als hij trouwt. De vrouw daarentegen blijft steeds in haar ouderlijk huis wonen en vormt met haar man en haar kinderen in dat huis een nieuw gezin. Trouwt een man met een meisje uit een ander dorp, dan verhuist hij daarheen en is voor zijn dorpsgenooten min of meer verloren, maar toch niet geheel, omdat de Toradja-sche stammen niet groot zijn en de dorpen nogal dicht bij elkaar liggen. De man kan dus vaak genoeg zijn naaste familie komen bezoeken en helpen. Maar een man, die buiten zijn stam trouwt, is of voor zijn eigen stam zoo goed als verloren, of hij moet zijn vrouw te dikwijls alleen laten, waar het huwelijksleven weder te veel onder lijdt.

Door die huwelijken onder bloedverwanten zijn de familie- verhoudingen onder de Toradja-stammen uiterst ingewikkeld. De samenleving der familieleden onderling en die der dorpen over en weer brengt dan ook een voortdurend schikken en plooiën mede, een behoedzaam ontzien van allerlei belangen en verhoudingen, wat veel onoprechtheid tengevolge heeft en veel heeft tegengehouden, dat anders wel tot stand zou zijn gekomen.

De Toradja-stammen zijn zeker wel een 20-tal sterk; het aantal is niet geheel met zekerheid te bepalen, want er zijn wel gedeelten van stammen, die zichzelf weder als een zelfstandigen stam beschouwen. De Toradja-stammen spreken alle dezelfde taal; hun ontwikkeling, gewoonten, kleederdracht en voorkomen zijn nagenoeg gelijk en toch bestaat er weinig verkeer en weinig gevoel van saamhoorigheid onder de verschillende stammen. Voor het Toradja'sch gevoel is familie alles; wie buiten de familie staat is vreemdeling en voor vreemden voelt men niets.

Daarom konden deze stammen, al zijn ze ongetwijfeld van denzelfden oorsprong, toch soms lange oorlogen met elkander voeren. Vooral toen onder hen het gebruik van koppen-snellen nog bestond, konden zij zich nooit geheel veilig gevoelen en moesten zij hun dorpen in staat van verdediging houden. Ieder dorp was een eenheid op zichzelf en de stam was een geheel van dorpen, die met elkaar in vriendschap leefden, omdat zij van elkaar familie waren. De grenzen van het grondgebied van elken stam waren nauwkeurig bekend en het land, dat binnen die grenzen lag, was eigendom van den geheelen stam. Niemand had grond in eigendom. Zoolang als hij den grond bebouwde, was deze zijn bezit, maar als hij den bodem weder braak liet liggen, had hij er geen recht meer op. Alleen de vruchtboomen, die hij plantte, bleven zijn eigendom. Elk dorp had een wijden kring van land om zich heen, voor een deel boschgrond, voor een ander deel grond, waarop het bosch gerooid was. Hierop lagen de akkers, waarop de dorpelingen hun voedingsgewassen teelden.

Het voedsel.

Het hoofdvoedsel der Toradja's is rijst; verder planten zij nog veel mais, ook wel gierst, erwten en boonen en allerlei soort van groenten. Vleesch eten zij vooral op feesten; dan worden er buffels en varkens geslacht. Sommige stammen maken veel werk van de jacht en verschaffen zich daardoor de gelegenheid om wilde zwijnen, herten, buideldieren, apen, gemsbuffels en hertzwijnen te eten. Met strikken vangt men muizen, vogels en hagedissen, die ook gaarne worden gegeten; ook van slangenvleesch is men niet afkeerig. Sommige stammen eten ook honden- en kattenvleesch; andere hebben er weerzin tegen. Bedenklijk is, dat ook vaak het vleesch van gestorvene of zieke dieren wordt gegeten, al stemt men toe, dat dit voor de gezondheid schadelijk kan zijn. Visch eet men aan het Meer en aan de zee kust. In de rivieren is niet veel visch te vangen; de stroom is doorgaans te snel en het water te ondiep dan dat de visch er behoorlijk in zou kunnen voorttellen.

Genotmiddelen zijn de vruchten van de sirih-plant en de nootjes van den pinangpalm, waarvan men telkens een stukje in den mond neemt, nadat men er vooraf wat kalk op heeft gestrooid. Zulk een pruim kauwt men fijn en krijgt dan een

frisschen, opwekkenden smaak in den mond en een overvloedigen speekselvloed, eenigszins rood gekleurd, die geheel rood wordt indien men ook nog een weinig hars van de gambirplant bij zijn sirih en pinang kauwt. De benoedigdheden voor de sirih-pruim hebben de Toradja's altoos bij zich. Komt er een bezoeker, dan biedt men hem dadelijk sirih en pinang aan. Ook tabak wordt geregeld gepruimd, door mannen en vrouwen; rooken doet men niet. Een ander genotmiddel is palmwijn, het vocht, dat men tapt uit den zwaren stengel van de bloeiwijze eener wilde palmsoort. De palmwijn heeft ongeveer denzelfden invloed als een lichte biersoort.

Als men voor het eerst in aanraking komt met Toradja's krijgt men wel een indruk van hen, maar kan nog geen oordeel over hen hebben. Kan men niet met hen spreken, bekijkt men hen uit nieuwsgierigheid en staat men ten volle als vreemdeling naast hen, zonder eenigszins in hun geestgesteldheid te kunnen doordringen. dan vindt men hen doorgaans weinig aantrekkelijk. Hun houding tegenover hun geheel vreemden is natuurlijk verlegen, zoo niet schuw en vreesachtig; het maakt hen zenuwachtig om eenigen tijd in gezelschap van Europeanen te zijn, met wie zij niet verder komen en dit openbaart zich vaak in onderdrukt lachen, met elkaar fluisteren en half-luide opmerkingen omtrent de vreemdelingen. Onderdanighe'd tegenover Europeanen is hun niet eigen. Eerst als er door wederzijdsche kennismaking ook een wederzijdsche verstandhouding is ontstaan, kan de Europeaan leeren opmerken welken indruk hij op den Toradja maakt. En eerst dan heeft ook hij recht om zijn oordeel over den Toradja eenigszins te vertrouwen, omdat het dan reeds meer is dan een eerste indruk.

Hij zal dan doorgaans in den Toradja vinden een opgewekt, gaarne pratend mensch, die het leven niet al te zwaar opneemt; iemand, die, als hij zich volkomen op zijn gemak bevindt en niets behoeft te vreezen, goedgehartig en open uitspreekt wat hij te zeggen heeft. Allicht komt hij er toe het verhaal eener gebeurtenis een weinig op te sieren, omdat hij er liever een smakelijke vertelling van maakt dan een droog verslag. Zichzelf daarbij de mooie rol toe te kennen, vindt hij

Uiterlijk en karakter van den Toradja.

niet verkeerd; er zijn er zelfs die daarbij allen goeden smaak verloochenen.

Is een Toradja op deze wijze bezig, dan staat zijn gelaat helder, zijn oogen blinken van plezier, zijn gebaren zijn levendig en hij is een aangename verschijning, wiens gezelschap genoegen geeft.

Zit hij gewoon terneer, zonder met iets bezig te zijn, dan is zijn gelaat minder aantrekkelijk. De oogen staan dan dof en het geheele gezicht teekent onverschilligheid. Duidelijk komt dan uit, hoe weinig het lichaam verzorgd is.

Op feesten kunnen mannen en vrouwen zich dikwijls aardig opschikken, maar in het dagelijksch leven verwaarloozen zij hun uiterlijk zeer. De gewone huidkleur is geelbruin; de tint is zelden echt donker. De mannen zijn kleiner dan wij, maar in het algemeen goed gebouwd, gemakkelijk en lenig in hun bewegingen en beheerscht in hun optreden. Als zij loopen, bergklimmen, van steilten afdalen, hun vaartuigen voortboomen, over smalle boomstammen of op gladde paadjes zich voortbewegen, is het bewonderenswaardig hoe fraai hun bewegingen zijn en hoe gemakkelijk zij terreinmoelijkheden overwinnen. De vrouwen zijn weer kleiner dan de mannen en gewoonlijk niet zeer slank van bouw, maar ook zij bewegen zich met groot gemak op moeilijk terrein en weten haar bewegingen evenwichtig te houden, ook als zij draaglasten vervoeren. De kinderen zijn bijna altijd bekoorlijk. Tot het 5e of 6e jaar loopen zij naakt en komen dan met hun welgevormde lichaampjes, warm bruine huidkleur en heldere, donkere oogen zeer voordeelig uit. Zij zijn eerder volwassen dan onze kinderen, spreken minder lang krom en zijn ook al spoedig in hun spreken en optreden minder kinderlijk dan Europeesche kinderen. Zijn zij getrouwd, dan verliezen zij spoedig den bloei der jeugd, krijgen al vroeg rimpels en plooiën en maken, behalve dan op feesten, van hun uiterlijk niet veel werk meer. Maar er is op dat punt reeds heel wat verbetering te bemerken sinds de Toradja's tot het Christendom overgaan. Zindelijkheid, vooral op de kleeding, betere verzorging van het haar en het gebruik van zeep bij het baden beginnen reeds zeer gunstig te werken op de verbetering van 't uiterlijk.

Het haar is bij de Toradja's zwart en doorgaans sluiik. Krul-

of kroeshaar komt wel voor, maar men vindt het leelijk. De vrouwen hebben nog niet veel slag van het haar opmaken, maar zij dragen allen een hoofddoek, die haar zeer goed staat. De stof waarin zij zich thans veelal kleeden, is katoen. Weven doen zij zelf niet; zij koopen ingevoerde weefsels, meestal Europeesch fabriekswerk. Behalve den hoofddoek dragen de vrouwen nog een sarong en een kort jakje, dat aan alle kanten gesloten is. Bij het aantrekken worden eerst de armen in de mouwen geschoven, dan wordt het hoofd door het halsgat gestoken en het baadje naar beneden getrokken. Een tweede sarong hebben ze alleen bij zich, wanneer ze daarin iets te dragen hebben, b.v. een kind of dingen, die zij mee willen nemen. Steeds zijn ze voorzien van een zak van kleinen omvang, waarin de benoodigdheden voor de sirih-pruim worden geborgen. Ook de mannen hebben zulk een zak, doorgaans van wat grootere afmeting. De kleeding van den man was vroeger: een hoofddoek en een schaamgordel, om het middel gewonden en tusschen de beenen doorgehaald. Dien schaamgordel ziet men thans zeer weinig meer dragen. Hij is vervangen door een korte broek, die nauw om het bovenbeen sluit en boven de knie eindigt. Het jongere geslacht begint zelfs al lange broeken te dragen. Het bovenlijf, dat vroeger bij den man altoos naakt bleef, wordt thans bedekt met een nauwsluitend baadje, op de borst met knopen gesloten.

Sedert de mannen hoe langer hoe meer het haar kort gaan dragen, begint bij hen de hoofddoek in onbruik te komen, daar deze oorspronkelijk diende om het lange haar bijeen te houden en dus vrijwel zijn beteekenis heeft verloren, daar hij als bescherming tegen de zonnehitte weinig te beduiden heeft. Willen zij zich tegen de zon beschermen, dan dragen mannen en vrouwen breedgerande hoeden, van palmladeren gevlochten, die soms zeer fraai zijn, maar zwaar op het hoofd drukken. Zij worden over den hoofddoek heen gedragen. Tegen den regen gebruikt men een zeer practisch matje, dat tot een soort van dak wordt gevouwen en met beide handen boven het hoofd, den rug en de schouders moet worden gehouden.

Vroeger liepen de mannen ook steeds gewapend. Een stevig kapmes, in een houten scheede, wordt nog vaak gedragen, daar het telkens te pas komt, maar vóórdat de Nederlandsche

Woningen en rijstschuren in Bada (Midden-Celebes).

Regeering in de Toradja-landen begon op te treden (1905) liepen de mannen, als zij op reis gingen, ook vaak met een zwaard, een lange, scherpe kling, met een handvat van buffelhoorn, dikwijls fraai gesneden, in een met snijwerk versierde houten scheede. In de hand droegen zij, ook al gingen zij maar even van huis, een lans met een groot lemmet en een vrij korte schacht, meestal van ebbenhout. Ging men ten strijde, dan droeg men ook nog een houten schild, vaak zeer fraai, met schelpjes, bokkenhaar en platte stukjes been ingelegd. Een aantal mannen bezaten ook geweren, doorgaans oude trompladers, waarmee maar weinigen goed konden schieten. Die geweren hebben zij bij de Regeering moeten inleveren; schilden, lansen en zwaarden mogen thans niet meer gedragen worden.

In het algemeen zijn de Toradja's goedgehartig van karakter en wanneer er niets bijzonders gebeurt, kan men op hun goede gezindheid geheel vertrouwen. Maar sterk is hun karakter niet. Dit komt vooral door het leven temidden der eigen familie, waardoor men zich steeds blijft beschouwen als een onzelfstandig deel eener vast aaneengesloten groep. Men denkt, gevoelt, spreekt zooals de geheele familie dat doet; de meening der familie is ook die van elk harer leden. Wie veel familie heeft, gevoelt zich sterk, durft kloek optreden en weet zich te doen gelden; wie weinig familie heeft is een onbeduidend mensch en wordt niet ontzien. Wel komen onder familieleden genoeg oneenigheden voor, maar tegenover niet-familieleden zijn bloedverwanten elkaars trouwe helpers, die alles van elkaar goed praten, althans zoo welwillend mogelijk bezien en steeds ten voordeele hunner familieleden positie nemen tegenover anderen. Het communistisch karakter, dat de Toradja'sche maatschappij uitwendig draagt, heeft zij ook inwendig.

De Toradja'sche huizen zijn vrij groot en worden bewoond door 4, 6 of 8 gezinnen. Thans streeft het Ned. Bestuur er naar om het aantal samenhuizende gezinnen tot twee te beperken. Een lage afscheiding geeft in de ouderwetsche huizen de grens aan van het gedeelte, dat ieder gezin bewoont en daardoor hoort en ziet men alles van elkaar. Een intiem verblijf is een Toradja'sch huis in het geheel niet; het is eerder

met een straat of met een marktplein te vergelijken. Al wat men uitspreekt of laat bemerken, wordt publiek eigendom en zoo leert de Toradja van kindsbeen af zijn intieme gevoelens te verbergen. De kinderen worden door de moeder bij zich gehouden totdat zij kunnen loopen; zijn zij eenmaal zoover, dan wordt er reeds veel minder naar hen omgekeken. Hoe grooter ze worden, hoe meer ze zichzelf leeren helpen, maar hoe minder ze ook om hun ouders geven. Wordt een kind beknord, gestraft of uitgescholden, dan gaat het in een ander deel van het huis zijn troost zoeken bij een oom of tante of bij een familielid in het naastbijzijnde huis om op deze wijze zijn houding te redden. De ouders eindigen dan meestal met toegeven en krijgen meer ontzag voor het kind, dan het kind voor hen. De kinderen zijn dan ook zeer weinig gehoorzaam aan de ouders en weigeren gewoonlijk wat hun niet aanstaat. Op lateren leeftijd blijven zij beheerscht door de zucht om in alles vrij te willen zijn. Telkens aangezet en gecontroleerd te worden, is voor den Toradja onuitstaanbaar; hij moet het werk kunnen neerleggen als het hem verveelt. Het liefst werkt hij in gezelschap; als er dan een zekere wedijver ontstaat tusschen de deelnemers aan eenigen arbeid, loopt deze doorgaans vlot van stapel.

Het communisme en zijn gevolgen.

Twee dingen hebben zeer nadeelig gewerkt op de Toradja'sche maatschappij: het communaal bezit en de slavernij. De eenheid der familie brengt mede, dat het bezit der ouders niet wordt verdeeld onder de kinderen en verdere erfgenamen, maar dat het er goeð onverdeeld wordt gelaten. Van erven is ook eigenlijk geen sprake. Men bezit alles wat men gebruikt of noodig heeft tezamen met zijn familieleden, heeft dus niet den echten eigendom ervan en kan het dan ook niet voor goed vasthouden of aan een ander nalaten. Ieder lid der familie behoudt, tezamen met die familie, recht op het familiegoed, dat beheerd wordt door een der vrouwelijke familieleden, omdat de vrouwen in het ouderlijk huis blijven wonen, ook als ze getrouwd zijn. Maar niemands deel is bepaald. Is iemand in nood, dan wordt hij geholpen uit dat familiebezit. Begaat men een mislag, zoodat men wordt beboet, dan wordt die boete gekweten uit het familiegoed; zoo ook schulden of andere verplichtingen. Als iemand nu veel aan zijn

familie kost, doordat hij een doorbrenger is of het op andere wijze maar op zijn familie laat aankomen, dan laat men hem dat wel voelen en brengt hem van tijd tot tijd onder 't oog dat hij veel verplichting heeft aan zijn verwanten en dus niet maar kan doen wat hij wil, maar als hij zich daar weinig van aantrekt, kan hij ten koste der zijnen een gemakkelijk leven hebben. De Toradja'sche maatschappij is te zwak om de slechte elementen uit te werpen, al zal zij achter den rug van zulk een parasiet met minachting van hem spreken.

Een ander nadeel van dit communisme is, dat niemand behoorlijk voor iets zorg draagt, omdat het toch niet van hem is. Gereedschappen en andere dingen van dagelijksch gebruik zijn elk oogenblik in handen van een ander en zelfs al heeft iemand iets gekregen, dan vraagt een ander het nog weer van hem af en ook deze kan het gewoonlijk niet vasthouden. Wie iets weigert, krijgt dadelijk den naam van gierig en dat is voor een Toradja te veel. Daardoor heeft men geen zorg voor de dingen en onderhoudt ze niet; huizen en huisraad zien er zelden welverzorgd uit. Ook bestaat er geen prikkel om zich eenigszins omhoog te werken. Wanneer een Toradja iets verdient en hij besteedt het geld nog niet, dan wordt het hem door een familielid afgevraagd. Hij is dus wel zoo wijs om er dadelijk iets voor te koopen, dat hij noodig heeft, maar is dat niet het geval, dan heeft hij er ook niet veel aan. Van sparen kan doorgaans geen sprake zijn.

De Slavernij. De slavernij is in 1906 door de Nederlandsche Regeering afgeschaft, maar zij heeft haar sporen diep in de Toradja'sche maatschappij gezet en haar gevolgen zullen daar nog zeer lang voelbaar blijven. De slaven, die reeds sedert eenige geslachten tot den stam behoorden, werden als een afzonderlijke stand erkend, goed behandeld, maar niet als familie beschouwd. Slaven, die men pas had gekocht, door krijgsgevangenschap of door beboeting had gekregen, beschouwde men eenvoudig als roerend goed. Men gebruikte ze om boeten te kwijten, schulden te betalen, groote inkoopten te doen of ook om ze in de plaats te stellen van een vrije, die de doodstraf had verdiend. Alleen wanneer een erfslaaf in het geheel niet wilde deugen of als hij een lichaamsgebrek had,

dat hem vrijwel nutteloos maakte, verkocht men hem of offerde hem bij gelegenheid op.

De slaven werden gestraft naar de willekeur hunner heeren, die intusschen hierdoor was beperkt, dat niemand zich uitsluitend heer van een slaaf kon noemen, want de slaven waren natuurlijk ook van de geheele familie. Volwassen slaven werden niet meer aan den lijve gestraft, jonge slaven wel. Slavinnen werden wel eens met gebonden handen door het dorp geleid en zoo aan de algemeene bespottung blootgesteld. Maar de gewone straf voor een slaaf of slavine was bij de eerstkomende gelegenheid te worden verkocht aan lieden van een anderen stam, voor wie de slaaf natuurlijk een vreemdeling was en die hem zonder bedenken ter dood brachten, als zij een menschenoffer moesten brengen.

Een slaaf kon niet vrij worden; men beschouwde hem als te behooren tot een afzonderlijke menschensoort. Zelfs als een vrije met een slavine trouwde, bleef de vrouw slavine, maar de kinderen werden beschouwd als halve vrijen, die voor den halven prijs van een slaaf (twee buffels) konden gelost worden. Huwelijken van slaven met vrije vrouwen kwamen niet voor. Wel werd er met slavinnen veel vrijheid genomen door de mannen van den vrijen stand, omdat zij die vrouwen konden dwingen en gemakkelijk konden ontkennen, dat zij de vaders waren van de kinderen, die zulke vrouwen kregen. Dit was een van de groote nadeelen der slavernij. Verder was zij ook economisch zeer schadelijk. Bij de stammen, die veel slaven hadden, zoodat de vrijen zelfs in de minderheid waren, werd veel te weinig gewerkt, waardoor er dikwijls niet genoeg te eten was. De heeren werkten zoo min mogelijk en de slaven evenzeer, want het was voor hen van geen voordeel om meer voort te brengen dan zij zelf met hun gezin opaten. Wat zij over hadden, wist hun heer hun wel afhandig te maken, ook als zij op zichzelf leefden, wat met getrouwde slaven veelal het geval was. Om de slaven er onder te houden, namen de vrijen gewoonlijk een hooghartige en aanmatigende houding tegenover hen aan, scholden hen telkens uit, hielden hen overal buiten, spraken hen op hoogen toon toe en lachten nooit om hun aardigheden. De slaven werden door zulk een

behandeling onverschillig en onbetrouwbaar, de vrijen lichtgeraakt en ingebeeld.

Wanneer een slaaf vond, dat hij het bij zijn heer niet meer kon uithouden, kon hij vluchten naar een andere familie en daar aan huis eenige schade aanrichten. Hierdoor bewerkte hij, dat die familie hem niet teruggaf, tenzij zijn eigenaars eerst de boete voor de toegebrachte schade betaalden. Was deze hoog, dan zagen de eigenaars er dikwijls vanaf den slaaf terug te nemen, temeer omdat zij aan zulk een afkeerigen slaaf toch niet veel meer zouden hebben. Vooral wanneer de vluchteling iets kostbaars (b.v. een toovermiddel of een haarlok van een der huisgenooten) had verbrand, werd de schadevergoeding hoog berekend en kon de voortvluchtige er op rekenen, dat hij kon blijven bij de familie naar welker huis hij was weggelopen. Iemands haar verbranden wil zeggen: een deel zijner levenskracht vernietigen en hem daardoor in gevaar brengen van ernstig ziek te worden.

Getrouwde slavinnen zorgden ook vaak dat zij weinig of geen kinderen kregen, want als zij ze met moeite hadden grootgebracht en de kinderen in staat waren te werken, namen de eigenaars ze in huis en zoo bracht het bezit van kinderen niets dan verdriet voor de slaven mede. Zoo werkte de slavernij op verschillende wijzen karakterbedervend en de stammen, die weinig of geen slaven hadden, waren er veel beter aan toe dan de slavenhoudende stammen. Toch werd dit niet ingezien; men vond het bezit van slaven altoos een teeken van voornaamheid en de stammen, die weinig slaven hadden, waren er voortdurend op uit om er meer te krijgen.

De rechtspraak. Een belangrijk ding in de Toradja'sche maatschappij was de handhaving van het recht. Daaronder verstaat de Toradja: herstel van verbroken evenwicht in zijn gemoedsgesteldheid. Wie beleedigd is of schade heeft geleden, verlangt daarvoor vergoeding en is onder geen beding bereid om daarvan af te zien. Zou iemand ook al genegen zijn om een belediging te vergeven of stilzwijgend schade te lijden, dan zouden zijn familieleden hem toch blijven aansporen om zijn recht te zoeken. Alleen wanneer hij en de zijnen zich te zwak gevoelden om met kans op goed gevolg op te treden, berustte men in zijn lot, maar bleef uitzien naar een kans op vergelding.

Het rechtsgevoel werd nog ondersteund door de gedachte, dat de straffen, die het gewoonterecht voor ieder misdrijf bepaalde, berustten op uitspraken der voorouders, die niet konden verwaarloosd worden zonder dat die voorouders daardoor zouden beledigd worden. Ook om hunnentwil moest dus het recht in elk geval worden gehandhaafd.

Indien twee dorpsgenooten twist hadden, gaven zij hun zaak doorgaans aan bij hun hoofd, vooral indien het hoofd niet nader familie is van den een dan van den ander, zoodat zijn onpartijdigheid boven verdenking was. In dit geval deed dus een derde, als rechter, uitspraak tusschen de partijen. Maar als de zaak liep tusschen lieden van verschillende families, b.v. met dorpsgenooten, die dus elkaars verre verwanten, of niet-stamgenooten, die dus geen verwanten van elkaar waren, dan koos iedere familie partij voor haar schuldig lid en de zaak werd uitgemaakt door een woordenstrijd der partijen. Elke partij had een woordvoerder, gewoonlijk haar eigen dorpshef, maar men kan ook een ander familielid uitnoodigen op te treden als men meende dat hij meer kans had om de zaak te winnen.

De verliezende partij werd steeds beboet en daar de boete uit het familiebezit moest worden gekweten, had de geheele familie belang bij de zaak. Ze kwam dus talrijk op en ieder, die kon of dorst, steunde den woordvoerder. Deze moest, als hij voor de eischende partij optrad, in de eerste plaats de tegenpartij brengen tot het bekennen van schuld. De eischers kwamen dan ook, goed gewapend, in het dorp der tegenpartij, zetten zich neer onder een rijstschuur, in de smidse of in den dorpsstempel, maar niet in een woonhuis. Een paar jonge mannen, die buiten de zaak stonden, werden als boodschappers afgestuurd op de tegenpartij, die in het huis van den woordvoerder zat. Partijen vermeden daardoor een ontmoeting, die allicht de hartstochten zou gaande maken. De boodschappers liepen heen en weer en brachten de antwoorden der partijen aan elkaar over. De beklagden hielden hun onschuld zoo lang mogelijk vol of verkleinden hun schuld. Gelukte het hun het laatste woord te behouden, dan werden de aanklagers beboet. Stemden de beklagden toe, dat zij schuld hadden, dan eischten de klagers een

Een Posso'sch dorpsheofd met zijn vrouw en kind.

boete, waarop de anderen dan weder verzachtende omstandigheden pleitten en op de boete afdongen, wat meestal gelukte, omdat de overwinnaars bij het bepalen van het bedrag daarop reeds gerekend hadden.

Die boeten werden berekend in buffels, volgens dezen maatstaf: zonden met den mond: 3, zonden met de hand 5, zonden met het gansche lichaam 7 buffels. Verder werden nog allerlei andere zonden met een vast aantal buffels geboet, terwijl schadevergoedingen werden berekend naar den regel: de schade betalen en nog iets daarenboven. Maar die buffels konden vervangen worden door stukken van mindere waarde: koperen borden, katoenen goederen, honden, kippen, geiten, varkens, in lateren tijd ook door geldstukken. Soms was de boete van een uiterst gering bedrag, maar geheel geschonken werd zij nooit. Immers het recht was onaantastbaar, daar het op instelling der Voorouders berustte. Al werd het dus maar voor den vorm gehandhaafd, dan kon dit toch als voldoende worden beschouwd, als het recht maar niet terzijde werd gesteld.

Gevangenisstraf, lijfstraf of welke andere straf ook, was den Toradja's onbekend. Beboeting was de straf, behalve voor enkele gevallen, waarop de doodstraf stond. Dat waren: moord, landverraad (heulen met den vijand) en overspel. Meestal werd dit laatste vergrijp met boete verzoend. De doodstraf op moord was zuivere bloedwraak; de familie van den moordenaar eischte bloed om bloed en kon worden tevreden gesteld met een slaaf van de familie van den moordenaar, met nog een boete er boven op. Die slaaf werd dan door de eischers stukgehakt; men noemde dan ook steeds onder de voordeelen der slavernij op, dat men een slaaf kon leveren in de plaats van een doodschuldig familielid. Was de vermoorde van een anderen stam dan de moordenaar, dan gaf het niet voldoen aan de eischen der beleedigde partij aanleiding tot oorlog tusschen de beide stammen. De stam van den vermoorde deed den eersten aanval, doodde één of meer leden van den anderen stam, maar ondernam dan niets, voordat de tegenpartij weerwraak had genomen voor hare doden. Zoo ging het over en weer, totdat neutrale hoofden door hunne bemiddeling den vrede tot stand brachten.

Het is gemakkelijk te zien dat zulk een oorlog geheel werd opgevat als een godsoordeel. De partij, die in den strijd geen slachtoffers maakte, had ongelijk. De goden (de voorouders) steunden en hielpen alleen die partij, die het had verdiend. Wanneer nu de verongelijkte partij, die het toch had behoorren te winnen, het eens verloor, dan was dit omdat zij toch werd bezocht. Ook bij de rechtspraak werd de beslissing der Voorouders door een godsgericht ingeroepen, wanneer de zaak door den woordenstrijd der partijen niet kon worden uitgemaakt. Liet men het niet tot een oorlog komen, dan paste men doorgaans het lanssteken toe. Elk der partijen wees iemand aan, die voor haar zou opkomen. Deze twee lieden namen elk een even zware lans in de hand, riepen de goden aan om hun onschuld te betuigen en wierpen dan hun speren. Nog een ander godsoordeel diende om heksenprocessen uit te maken.

*Heksen-
processen en
godsoordeelen.* Heksen en heksenmeesters zijn vrouwen en mannen, die een boos innerlijk hebben en dit zelfstandig (buiten hun lichaam) kunnen laten optreden, om eenzame of onbeschermde lieden aan te vallen, hun den lever uit het lichaam te halen en dien op te eten. Terwijl hem dit gebeurt, is het slachtoffer flauw gevallen, maar als hij uit zijn bezwijming ontwaakt, weet hij niet wat hem is gebeurd. Hij voelt nog niet terstond, dat hij zijn lever kwijt is, maar weldra gaat hij kwijnen en tenslotte sterft hij.

Wanneer nu iemand aan een slepende ziekte leed of in 't algemeen als hij nog geen hoogen ouderdom had bereikt en toch reeds ging sterven, raadpleegden zijn verwanten hem en vroegen hem door wien hij wel dacht, dat hij was behekst, betooverd of vervloekt, omdat hij zoo voor zijn ouden dag moest sterven en zijn dood dus aan eens anders boosaardigheid moest worden toegeschreven. Wees de stervende iemand aan, dan werd die man of vrouw in het oog gehouden en bij de eerste de beste gelegenheid aangeklaagd wegens hekscherij. Was door den stervende geen aanwijzing gegeven, dan trachtten de verwanten dikwijls het sterfgeval, dat dus als een moordzaak werd beschouwd, te wreken door iemand van hekscherij te beschuldigen. Zulk een aangeklaagde werd dan gegrepen en moest zich onderwerpen aan het volgende godsoor-

deel: een vinger van de(n) beklagde werd een oogenblik gestoken in kokende hars; was de vinger er uitgehaald en de hars gestold, dan werd ze er afgepeld en als er dan brandwonden op den vinger waren, was de schuld van de(n) beklagde bewezen. Dat dit godsoordeel zoo goed als altoos in 't nadeel van de(n) beklagde uitviel, is duidelijk. Ook is het in alle andere gevallen bij de Toradja's regel, dat de klager de schuld van den beklagde moest bewijzen, maar hier werd van de(n) beklagde gevergd om zijn onschuld te bewijzen. Dit geschiedde, omdat men de vermeende heks of heksenmeester zoo min mogelijk kans wilde geven om aan het oordeel te ontkomen.

De terechtstelling van heksen of heksenmeesters geschiedde niet door stamgenooten, maar door lieden van een anderen stam, die zich hiertoe gaarne lieten uitnoodigen, omdat zij het hoofd van 't slachtoffer mochten medenemen en dus weer een kop in hun tempel konden hangen. Jonge knapen werden naar zulk een terechtstelling medegenomen en gedwongen mede op het slachtoffer in te hakken, opdat zij hun natuurlijke afkeer van bloedvergieten zouden overwinnen.

*Verloving en
huwelyk.*

De omgang van jonge mannen met meisjes is vrij en ongedwongen. Toch zullen jonge menschen van verschillend geslacht, die elkaar genegen zijn, er wel voor oppassen, dat zij dit niet in het openbaar laten bemerken; zij zouden er om bespot worden en dat is iets waartegen de Toradja niet is bestand. Worden jonge mannen met meisjes geplaagd of omgekeerd, dan verloochenen zij het voorwerp hunner liefde zeer beslist.

Ook als de verloving een feit is geworden, vermijden de verloofden elkaars gezelschap en wijken ver voor elkaar uit met een afgewend gezicht als ze mekaar eens op den weg mochten tegenkomen. Maar onder de beschutting van den nacht weten ze elkaar genoeg te vinden, ook als ze niet verloofd zijn.

Heeft de jonge man liefde opgevat voor een meisje, dan deelt hij aan zijn ouders mede, dat hij haar wil trouwen. Zijn moeder, of een zijner tantes, gaan dan naar de ouders van het meisje en bieden sirih-vruchten en pinangnoten aan, dikwijls in een koperen sirih-does. In vaststaande beeldspraak

doet dan de vrouw haar boodschap. „Is het bosch bij U nog toegankelijk, of is het ondoordringbaar?” vraagt zij dan, m.a.w. „Is uwe dochter nog vrij, of is zij al verloofd?” Of zij vraagt: „Is de pinangpalm op uw erf al voorzien van een verbodsteecken, of staat het nog vrij er in te klimmen?” Het antwoord luidt dan, in denzelfden stijl: „Het bosch is bij ons nog wel toegankelijk, maar of ge er in wilt doordringen, dat moet ge zelf weten”, of: „De pinangpalm op ons erf draagt nog geen verbodsteecken, maar hij zit vol mieren en andere hindernissen”. Het zou niet behoorlijk zijn om te antwoorden, dat het bosch best te doordringen was of de pinangpalm gemakkelijk te beklimmen. Al zijn de ouders van het meisje met het aanzoek nog zoo ingenomen, ze zullen daarvan niets laten blijken. Ten opzichte van de sirih en pinang antwoorden zij: „Leg uw sirih en pinang maar neer. We zullen wel eens zien of wij ze zullen pruimen of niet”.

De zaak wordt nu besproken in een familieraad, waarbij de vrouwen zich ter dege doen gelden. Is men het niet eens omtrent de wenschelijkheid van den aangeboden schoonzoon, dan wordt het aanzoek afgewezen in beleefde termen, b.v.: „We kunnen geen familie van U worden; ge zijt hooger van stand dan wij”. De sirih en pinang worden hierbij teruggezonden. Maar als de vader en de moeder weten dat hun dochter gaarne den man zou trouwen, dan kunnen zij er veel toe bijdragen, dat de familieraad gunstig over het huwelijk oordeelt. Zijn de sirih en de pinang gepruimd, dan is het aanzoek aangenomen en de verloving een feit geworden. De dag voor het huwelijk wordt dan zoo spoedig mogelijk bepaald; het komt hierbij vooral aan op het kiezen van een gunstigen dag, zooals die door wichelpraktijken wordt bepaald. De voorspoed in het huwelijk is o.a. afhankelijk van de keuze van den huwelijksdag.

De huwelijksplechtigheid bestaat hierin, dat de man in optocht wordt begeleid door zijn familieleden naar het huis van het gezin, waartoe de bruid behoort. De vrouw verlaat, ook bij haar huwelijk, haar ouderlijk huis niet; de man komt bij zijn vrouw inwonen. Zij wacht dus haar bruidegom, zijn ouders en verdere familieleden tehuis af en maakt het zich druk met koken, waardoor zij zich aan de algemeene aandacht

kan onttrekken. Wel moet zij haar schoonouders komen begroeten, 'tgeen zij doet door hun zwijgend sirih en pinang aan te bieden, maar daarna trekt zij zich verlegen weder terug. Bij de onderhandelingen over den bruidsschat behoort soms ook deze: Wanneer de bruid een oudere zuster heeft, die nog niet getrouwd is, komt deze haar aanstaanden zwager beboeten, omdat hij haar is voorbijgegaan. De gewoonte eischt, dat de dochters naar volgorde van haar leeftijd trouwen en om verlof te krijgen tot het breken dezer gewoonte, moet de bruidegom aan zijn oudere schoonzuster een geschenk geven; meestal vraagt zij een kleedingstuk.

De eigenlijke huwelijksluiting geschiedt hierdoor, dat het zwaard en de sirih-zak van den bruidegom worden opgehangen in het slaapvertrekje der bruid, waardoor dus wordt aangeduid, dat hij daar nu ook tehuis is. Zijn de gasten in huis gekomen en begroet, dan heeft er een gemeenschappelijke maaltijd plaats. Bij sommige stammen zitten dan bruid en bruidegom tegenover elkaar en steken elkaar de rijst in den mond. Om hen hierbij niet verlegen te maken, zitten aan weerszijden der bruid drie jonge meisjes en aan elken kant van den bruidegom drie jonge mannen, die elkaar eveneens rijst in den mond steken. Aan 't eind van den maaltijd wordt sirih en pinang rondgediend, waarbij een oom van den bruidegom een tante der bruid vermaant om tegenover hun aangetrouwde familie vooral beleefd en voorkomend te zijn, opdat zij spoedig de genegenheid der nieuwe verwanten mogen verwerven. Deze raad geldt vooral den jonggetrouwden man, die in het begin van zijn huwelijk nog min of meer gast is in het huis zijner schoonouders, terwijl de vrouw geheel in de omgeving harer naaste verwanten blijft en dus tegenover haar man een sterke positie heeft.

Voor een wettig huwelijk is vereischt, dat de familie van den man een bruidsschat betaalt aan de familie der vrouw. Dat die bruidsschat geen koopprijs der vrouw is, blijkt al terstond hieruit, dat de vrouw op geenerlei wijze het eigendom wordt van den man. Hij mag haar niet eens metterwoon naar zijn ouderlijk huis, zijn eigen dorp, of waar ook, heenbrengen. Voor de vrouw is de bruidsschat dan ook in 't minst geen vernedering. En het bedrag, dat betaald moet worden,

is niet zoo hoog, dat het een belemmering zou zijn voor het huwelijk. De bruidsschat werkt als een waarborgsom voor een goede verhouding tusschen man en vrouw en gaat ook de veelwijverij tegen, want al staat het gewoonrecht den man toe om zooveel vrouwen te trouwen als hij wil, hij moet voor iedere vrouw alzonderlijk een bruidsschat betalen, waartoe zijn familie natuurlijk niet altoos even gewillig is. Ook voorkomt de bruidsschat het al te lichtvaardig scheiden. Echtscheiding is lang niet ongewoon onder de Toradja's, maar gemakkelijk is ze niet. Al zijn man en vrouw weinig met elkaar ingenomen, als de familie om allerlei redenen het beter vindt, dat het huwelijk in stand blijft, doet zij alles om scheiding te voorkomen. Maar hechten de meeste familieleden weinig aan de instandhouding van een huwelijk, dat man en vrouw willen ontbinden, dan geeft men hun vrij spoedig hun zin en de onderhandelingen over het terugbetalen of verbeuren van den bruidsschat, de mogelijk nog door een der partijen te betalen boete, de verdeling der kinderen en wat er nog meer valt uit te maken, gaan dan tamelijk vlot. Het gebeurt ook wel, dat aanhoudende kindersterfte, kinderloosheid of ziekelijkheid van een der echtgenooten worden opgevat als teekenen van het mishagen, dat de voorouders in het huwelijk hebben, zoodat men het dan maar beter vindt het te ontbinden.

De Toradja'sche vrouwen zijn, in het algemeen, goed bij de hand en laten zich lang niet alles van haar mannen welgevallen. Is de man zijn vrouw ontrouw, dan blijft dit haar meestal niet verborgen en dan vindt zij wel spoedig een gelegenheid om hem dat te laten merken. Tegen een tweede huwelijk van haar man verzet zij zich doorgaans met kracht en als de man er dan in slaagt zijn zin door te zetten, moet hij toch eerst aan zijn vrouw een verzoeningsgeschenk geven, wat dan voor haar den aangedanen smaad weer afwischt. Maar tegenover haar mede-vrouw gedraagt zich een eerste vrouw zoo goed als altoos vijandig. Ik heb een hoofd gekend, die drie vrouwen tezamen had in het huis dat hij bewoonde, maar dit werd algemeen als een zeldzaamheid beschouwd.

De Toradja-kunst.

Op het gebied van kunst behooren de Toradja's van Mid-

den-Celebes niet tot de vooraanstaanden onder hun gelijken. Huisbouw, versiering van gereedschappen en wapenen, smeden, houtsnijden, pottebakken, het is alles vrij primitief. Ook de landbouw, het bedrijf, waarvan de Toradja's allen leven, de jacht, de visscherij, de teelt van gewassen en het fokken van huisdieren, worden met zoo eenvoudige middelen uitgevoerd, dat ze geen hoogen trap van ontwikkeling hebben bereikt. Vernuft en handigheid vallen bij alle werkzaamheden der Toradja's te bewonderen, maar de gebrekkige werktuigen en de conservatieve volksgeest maken dat alle ontwikkeling stilstaat en elke nieuwigheid angstig vermeden wordt. De Toradja's weten uit een boomstam een vaartuig te hakken, dat goed op het water ligt en zich uitstekend besturen laat. Zij doen dit met bijl, hakmes en dissel, meten niets af, maar verrichten alles op het oog. Maar immer komt hetzelfde model voor den dag; vooruitgang in den scheepsbouw is niet te bespeuren, hoewel men van zooveel handigheid en zoo juist blik op maat en verhouding met betere werktuigen veel meer zou kunnen verwachten. Van veel overleg getuigt de vervaardiging van rotan- (Spaansch riet) bruggen over rivieren, die niet te doorwaden zijn. Op elk der beide oevers wordt een juk opgericht; over die beide jukken worden 5 dikke rotans gespannen, die dus nevens elkaar de rivier in de hoogte overbruggen. Evenwijdig hieraan loopen nog 5 andere rotans regelrecht van den eenen oever naar den andere. Beide rijen rotan worden omvat door een groot aantal dicht op elkaar volgende rotanhoepels, onderling verbonden door een rotanlijn rechts en een links. De brug hangt dus aan de bovenste lijnen en de onderste vormen den vloer, waarover men loopt; de hoepels vormen een tunnel, die den vloer ondersteunt en hen, die de brug gebruiken, voor afvallen behoedt. Zulk een brug is geheel ongevaarlijk, maar dieren durven er niet over te loopen, daar zij voortdurend slingert.

De kunst, waarin de Toradja's het ver hebben gebracht, is de bereiding van kleedingstof uit boombast. Tot voor korten tijd waren mannen en vrouwen hoofdzakelijk in deze stof gekleed; thans is de invoer van geweven katoen zoo groot, dat de oorspronkelijke kleedingstof goeddeels verdrongen is. De boomen, welker bast de kleedingstof levert, zijn 9 of 10

Oogstfeest in het veld.

in getal, voornamelijk ficus- en artocarpus-soorten. De bast wordt geweekt, uitgeloo^{gd} en daarna zorgvuldig beklopt met hamers van steen, gevat in een handvat van rotan, dat met beide handen wordt vastgehouden en veerkracht aan den slag geeft. Een smalle reep boombast wordt hierdoor breed uitgeslagen en kan zoo dun worden als papier. Is het kloppen afgelopen, dan wordt de lap nog meer uitgewasschen en gedroogd en is dan tot gebruik geschikt. Dikwijls wordt hij dan nog met het sap uit de vrucht van een wilden boom bestreken, maar een fijne, dunne lap, die tot feestkleeding dient, wordt beschilderd met kleurige figuren, naar inheemsche patronen, met kleuren, die men uit bloemen en bladeren van daartoe gekweekte gewassen bereidt.

De letterkunde. Het Toradja-volk heeft nooit een letterschrift gehad, of iets wat daarop geleek, om het een of ander te behoeden voor vergeten worden. Maar dit neemt niet weg, dat de Toradja's een schat van verhalen, vertellingen, liederen, gezangen bezitten, die alle door mondelinge overlevering van geslacht op geslacht overgaan. Die verhalen en liederen vermeerderden steeds; er zullen zeker ook veel verloren zijn geraakt, maar de voorraad neemt eer toe dan af, want de Toradja's zijn een vroolijk volk, dat veel van zingen, reidansen en letterkundige uitspanning houdt. Raadsels opgeven, anecdoten en legenden voordragen, verhalen vertellen en liederen zingen zijn echte volksvermaken. De muziekinstrumenten zijn uiterst primitief; de trommen dienen vooral tot het aangeven van de maat bij het dansen en de fluiten worden meestal geblazen door jongelingen om de harten der meisjes week te maken.

De beoefening der letterkunde is tot bepaalde tijden beperkt. Want het vertellen van verhalen en het zingen van liederen zijn uitspanningen, waaraan de gestorven voorouders (wier geesten intusschen voortleven) zich wel eens konden ergeren. De verhalen loopen over menschen en dieren en worden, hoe wonderbaarlijk de voorstelling van den gang der gebeurtenissen ook zijn moge, toch altoos als geschiedenis beschouwd. Maar vaak zijn ze er ook op berekend om den lachlust, den spot of de verontwaardiging der hoorders gaande te maken en deze treft dan de menschen of de dieren, die in het verhaal optreden. Die menschen zijn gestorven Voorouders en

die dieren kunnen ook niet straffeloos worden bespot, want van de meeste dieren wordt aangenomen, dat zij tooverkracht bezitten en dus behoorlijk moeten ontzien worden. Zoolang nu de menschen bezig zijn met den landbouw, kan hun gemakkelijk daarin schade worden toegebracht door de gestorven Voorouders. Wat men oogst aan rijst, mais, aard- en peulvruchten, de sago die men wint en de buit, dien men met jagen en visschen behaalt, dat is het waarvan men leeft, maar van dat alles is de rijst het voornaamste. Een goede rijstooft geeft een jaar van overvloed en vreugde; een schrale oogst beteekent een jaar van kommer en zorg en op een mislukking van den oogst volgt een jaar van hongersnood en ellende. Zoolang men dus nog geen zekerheid heeft omtrent den oogst, zoolang gevoelt men zich geheel afhankelijk van de onzichtbare machten, die over regen en zonneschijn gebieden en gedraagt zich zoo ingetogen mogelijk. Wanneer dus bij het invallen van den regentijd de landbouw is aangevangen, houdt de beoefening der letterkunde op. Voor de poëzie is dit verbod minder streng dan voor het proza, omdat de poëtische vorm veel goed maakt en men in dichtertaal nog wel eens mag zeggen, wat men in proza, dat zoo-veel meer recht op den man afgaat, niet waagt tot uiting te brengen.

De stilstand in de beoefening der letterkunde wordt een weinig opgeheven, wanneer de rijst reeds zoo hoog is opgegroeid, dat de stengel gaat zwellen en de aar zal gaan uitkomen. Dan is het de tijd van raadsels opgeven, want een raadsel, zegt de Toradja, draagt zijn oplossing in zich en als die er, door het raden, wordt uitgehaald, dan werkt dit voordeelig op de rijstaar, die dan ook tot uitbotten wordt aangespoord. Daarom begint het raadsels opgeven ook altoos in het rijstveld en zoodra er een raadsel is geraden, roepen alle aanwezigen uit: „Kom uit, o onze rijst, komt uit, o vette aar, daarboven op de bergen, daaronder in de dalen!”

De Toradja'sche raadsels gelijken veel op de onze; sommige zijn in vers gebracht, maar de meeste zijn in proza. Zie hier een paar voorbeelden:

Twee kijkers, vlak naast elkaar, kunnen mekaar niet zien. — De oogen.

Waar het meeste is, voegt men bij, waar het minste is, neemt men af. — Iemand die een schuit uithoost.

Meisjes met een hoedje rond

Rijzen eensklaps uit den grond.

Meisjes met een ronden hoed

Rijzen eensklaps voor uw voet. — Paddestoelen.

Neem er af, dan wordt het grooter, voeg er bij, dan wordt het kleiner. — Een gat, dat men graaft (of dichtwerpt).

Zijn de aren uit den stengel gekomen, dan houdt ook het raadsels opgeven op. Als de aren zijn gerijpt, het oogsten begint, is het geoorloofd een soort van liedjes te zingen, die een eigenaardigen vorm hebben. Ze zijn van vier rijmende regels; de twee laatste zijn gelijk in beteekenis aan de eerste en bevatten zooveel mogelijk dezelfde woorden, in andere volgorde, of althans synoniemen van de waarden der eerste regels. In deze liedjes zingt men tot de wolken om schaduw te geven, tot den wind om koelte te brengen, tot den regen om weg te blijven, tot de zon om droogte te brengen, tot de maan om licht te geven, zoodat men in de avondkoelte nog naar huis kan gaan, tot de vogels om gunstige geluiden te maken en zoo wordt de gansche natuur in poëzie toegesproken, om haar zoo vriendelijk mogelijk tot medewerken te bewegen. Een paar van zulke versjes zouden aldus in het Nederlandsch zijn over te brengen:

Waai eens lekker, frissche wind,

Nu ik niets te drinken vind.

Waai eens lekker, frissche tocht,

Nu 'k vergeefs te drinken zocht.

Regen, druij niet op ons pad!

Alle menschen worden nat.

Regen, druij niet op ons neer,

Laat ons droog voor dezen keer.

Zon geef dezen dag uw gloed,

Nu 'k mijn voedsel oogsten moet.

Zon, geef gloed op dezen dag,

Nu 'k mijn voedsel oogsten mag.

Vogels, maakt door uw geluid,
 Dat Ge alle onheil stuit,
 Vogels, maakt door uw gezang
 Alle booze machten bang.

Maan, verlicht ons in den nacht,
 Geef uw glans in al zijn pracht.
 Maan, wees ons tot avondlicht.
 Toon uw glanzend aangezicht.

Deze liedjes zijn dus bedoeld als gebeden, als wenschen, die in zoo aannemelijk mogelijken vorm worden gericht tot de natuurkrachten, die door medewerking den oogst kunnen doen slagen, door tegenwerking hem kunnen bederven. Als de oogst is afgeloopen, is het ook met het zingen van deze liedjes gedaan. Maar dan komen weer andere soorten van gezangen aan de beurt, want hoe meer men het einde van den oogst nadert, hoe vrijer men wordt in het beoefenen der letterkunde. Immers de leeftocht voor het komende jaar is nu veilig binnengehaald; men mag zich nu wel eens wat meer wagen, want zondigt men al eens, dan kan het zoo'n kwaad niet meer; de rijst is toch al binnen. En zoo geeft men zich dan ook over aan allerlei vermaken. Na den oogst wordt een groot feest gevierd, waar veel wordt gezongen, veel reidansen worden uitgevoerd en waar de jonge mannen het hof maken aan de meisjes. Tevens is het dan de tijd van vertellingen doen.

De verhalen zijn van allerlei aard. Er zijn dierenverhalen, die wij fabels zouden noemen, waarin voornamelijk dieren optreden, die met elkaar omgaan als menschen. Elk dier heeft in zulk een verhaal zijn rol, overeenkomend met het karakter, dat de Toradja's aan zulk een dier toekennen. De krokodil is natuurlijk de geweldenaar, maar hij wordt vaak bedrogen door het vlugge spookaapje, een diertje, dat tot de half-ape behoort en de grootte heeft van een jongen kat. Hij leeft in struikgewas en kan geweldige sprongen maken. [De aap treedt op als een brutale dief, die de andere dieren tracht bang te maken. Zoo had hij eens met de schildpad afgesproken, dat zij samen pisangs zouden planten. Toen de jonge planten op-

kwamen, zorgde de schildpad goed voor zijn gedeelte, zoodat ze spoedig opschoten en vrucht droegen. Maar de aap knabbelde telkens de jonge bladeren van zijn pisangstruiken af, zoodat ze allemaal stierven. Maar nu had de schildpad de hulp van den aap noodig om de vruchten van zijn struiken te plukken, want hij kon er niet inklimmen. De aap was dan ook in een wip boven in een pisangstruik, maar at nu alle vruchten op, die aan den tros hingen. Dit verdroot de schildpad, die al het loon van haar arbeid zag wegnemen door den aap, die niet eens voor zijn eigen aanplant had willen zorgen. Zij plantte nu voetangels aan den voet van den pisangstruik en toen de aap naar beneden sprong, kwetste hij zich zoozeer, dat hij ervan stierf. De schildpad liet het lijk vergaan, nam daarop de beenderen en brandde ze tot kalk. En toen kort daarop de andere apen naar hun verdwenen makker kwamen zoeken, zette de schildpad hun sirih en pinang voor, om die ter verfrissching te kauwen. Daarbij behoort ook kalk en nu gaf de schildpad hun de kalk, die zij had gebrand van de beenderen van den aap, die haar had bedrogen. De apen merkten er niets van, maar toen ze weer weggingen, riep de schildpad hen na:

„Die kalk, die smaakte je lang niet kwaad.
Ze was van de beenderen van je kameraad”.

Woedend kwamen nu de apen terug en wilden de schildpad in stukjes hakken. „Goed”, zei ze, „dan word ik vermenigvuldigd”. Dan moest ze liever worden verbrand. „Goed, dan krijg ik het lekker warm”. — Neen, dan zullen we je verdrinken”. Daarvoor veinsde de schildpad doodsbang te zijn. „Neen, dat niet, dan ga ik dood”. Dat was nu juist de bedoeling en daarom wierpen de apen de schildpad in een vijver. Zoodra ze er in lag, zwom ze lustig rond en riep verheugd: „Hier ben ik pas echt op mijn gemak”. De apen haalden nu een grooten buffel en lieten dien den vijver leegslurpen, maar de schildpad riep de krabben, wespen, duizendpooten en bijen te hulp, die den buffel in zijn buik knepen en staken, zoodat hij al het water weer in den vijver liet terugloopen en de schildpad voor de apen niet meer te vangen was.

Er zijn ook verhalen, waarin de menschen de hoofdrol spelen, maar waarin de dieren als hun helpers optreden. Voor de Toradja's is een dier innerlijk juist zulk een wezen als de mensch, maar door zijn lichaam is het dier bestemd tot loopen op vier pooten, vliegen, zwemmen, eieren leggen, kraaien, blaffen en zoo voorts. Maar er zijn wel dieren, die dat dieren-outerlijk kunnen afwerpen en dan zich als menschen onthullen. Zoo was er eens een jonggetrouwd paar, dat weldra een kind zou krijgen. De man ging op reis en zeide tot zijn vrouw: Als ons kind een jongen is, voed hem dan op, is het een meisje, breng het dan ter dood. Eenigen tijd daarna kreeg de vrouw een dochttertje, maar ze liet het in 't leven, voedde het op in een hoekje van den zolder, slachtte een hond, begroef hem en richtte een grafsteen voor hem op, om dat voor het graf van haar kind te laten doorgaan. Na vele jaren kwam de man terug; zijn vrouw vertelde hem, dat zij een dochttertje had gekregen, het had gedood en begraven; ten bewijze daarvan toonde ze hem het graf van den hond. Maar op een keer toen hij lag te slapen en zijn dochttertje in haar schuilplaats zat te naaien, viel er eenig garen van den zolder op zijn gezicht; hij werd wakker, zag het garen, kreeg argwaan, doorzocht den zolder en haalde het kind er af, dat intusschen tot een mooi meisje was opgegroeid. Geërgerd over de leugen zijner vrouw, verklaarde hij nu het kind te zullen wegbrengen naar het bosch op de bergen om het daar te doodden. De bedroefde moeder stopte haar kind nog een ei in de hand en het meisje, bang dat haar vader haar dit zou afnemen, verborg het in haar haarwring. Over bergen en door dalen bracht de vader zijn dochttertje verder; het meisje zong afscheidsliederen aan het huis, den haard, den drempel, de trap en aan haar moeder, die zij nimmer zou wederzien, hoewel zij zich niet bewust was eenig kwaad te hebben vericht. Op den negenden berg hield de vader op, maakte een vloertje van takken op een paar paaltjes boven den grond, hieuw zijn dochttertje het hoofd af en ging naar huis terug. Terwijl het lijk van het meisje verging en alleen haar beenderen overbleven, werd door de levenskracht, die de Toradja's gelooven, dat in het hoofdhaar zetelt, het ei uitgebroeid; er kwam een haantje uit tevoorschijn. Toen het dier groot

geworden was, besloot het zijn meesteres in het leven terug te roepen. Een doode kan n.l. uit zijn beenderen herleven, want de beenderen zijn voor den mensch wat de pitten voor de vrucht zijn. De haan ging naar een stroompje van levend water, weekte daarin zijn vleugels, besprenkelde zevenmaal de beenderen van het meisje en zie, er kwam vleesch, vet en een huid over het geraamte en de doode leefde op. De haan legde nu ook zijn dieren-uiterlijk af, onthulde zich als een schoone jongeling en het begrijpelijke eind van het verhaal is, dat zij met elkaar trouwen. Maar met zulk een slot is het Toradja'sche gemoed nog niet bevredigd. De misdaad moet nog worden gewroken en de deugd beloond worden. Toen het jonge paar zich had gevestigd en door zijn tooverkunst uit pinangnoten menschen had doen ontstaan, zoodat er een krijgstoicht kon worden ondernomen, trok de man naar het dorp van de ouders zijner vrouw, nam zijn schoonvader gevangen en hieuw hem het hoofd af, maar zijn schoonmoeder nam hij mede naar zijn vrouw en beiden zorgden dat zij een goed leven bij hen had.

De Toradja'sche letterkunde heeft honderden verhalen van allerlei aard, verhalen van krijgstoichten, die altijd hiermee eindigden, dat de koppen der verslagenen door de overwinnaars in triomf tehuis worden gebracht, met een groot feest worden gewijd en daarna in den dorpstempel opgehangen; verhalen van verre reizen, waarbij allerlei avonturen voorkomen, tochten naar de Boven- en naar de Onderwereld, mythen, legenden, anecdoten, zelfs Uilenspiegel-streken, want de Toradja's hebben ook hun Uilenspiegel. Zij hebben zelfs hun Kampenaars, want van een der Toradja'sche stammen worden domheden verteld, die geheel met onze Kamperstukjes gelijk staan. Deze stam woont n.l. ver van zee en als nu eens iemand uit dien stam aan de zeekust kwam, deed hij niets dan domheden. Zóó zag zulk een man eens voor 't eerst de zee en was verbaasd over het golven van 't water. Terstond schepte hij een bamboe-koker vol zeewater en ging er mede naar zijn huis, een tocht van vijf dagen. Het gansche dorp liep nu te hoop om dat dansende water te zien. Maar toen de man het uitgoot, deed het niets. „Ge hadt het ook niet hier moeten brengen”, merkte een der dorpelingen op,

„het wil niet spelen, het verlangt naar zijn moeder (de zee)”. „Ja, dat zal het zijn”, zeide de teleurgestelde man; „ik zal het maar weer naar zijn moeder terugbrengen”. En getroost goot hij het zeewater weer in den bamboe-koker, liep weer vijf dagen lang naar zee, maar had toen ook de voldoening van te zien dat het water terstond weer aan het dansen ging, zoodra het weer bij zijn moeder was.

Het vertellen is geoorloofd zoolang de landbouw stilstaat. Met den oogst is de droge tijd ingevallen en dan is de landbouw onmogelijk. Maar als de regentijd nadert en de akkers weder in bewerking genomen worden, staat de beoefening der letterkunde weder grootendeels stil.

Zooals wel vanzelf spreekt, is er ook godsdienstige letterkunde en deze is van bizonderen aard, zooals aanstonds bliken zal. Naar de Toradja'sche voorstelling zijn er drie werelden: de Bovenwereld, onze Middenwereld en de Onderwereld. In de Bovenwereld leven de goden, de bovenaardsche wezens, die er altijd zijn geweest, die de menschen hebben geschapen, die het lot der menschen bepalen, den duur van zijn leven, de wijze waarop hij zal sterven, of hij kinderen zal krijgen of niet, en zulke dingen meer. De lucht, de ruimte tusschen hemel en aarde, is bewoond door luchtgeesten, die van minderen rang zijn dan de goden. In de bosschen en de bergen, op eenzame en bewoonde plaatsen, in de rivieren, meren en zeeën leven ook geesten, spoken en andere onzichtbare wezens, met wie men van tijd tot tijd rekening heeft te houden. De Onderwereld is bewoond door de gestorvenen, dus door de onzichtbare familieleden der nog levenden. En daar de Toradja'sche maatschappij uitsluitend samenhangt door den familieband en men dien band niet door den dood verbroken acht, zoo beschouwt men zijn gestorvene familie-leden als zijn onmiddellijke beschermers, als degenen, van wie men het dagelijksch wel en wee in zijn leven te wachten heeft. De bovenaardsche goden zijn geen menschen en bovenal, ze zijn geen familie van de aardbewoners. Men kan hen zoo maar niet naderen. Maar de gestorvenen zijn voorouders; men spreekt hen aan met: grootvader, vader, grootmoeder, moeder en als zoon of dochter, kleinkind of achterkleinkind heeft

men recht op hun gunst, tenzij men die door onbehoorlijk gedrag heeft verbeurd.

*Dooden-
feesten.*

De gemeenschap met de gestorven voorouders wordt voornamelijk onderhouden door feesten. De bedoeling dezer plechtigheden is: vriendschappelijk samenzijn met de voorouders, ter bevestiging van de goede samenleving met hen. Wanneer iemand is gestorven, wordt hij bijgezet in een kist, die gehakt is uit een boomstam. Deze kist wordt geplaatst op een stelling, die met dak en wanden is beschut en in de nabijheid van het dorp is opgericht. Deze bijzetting is voorloopig en duurt slechts totdat de vleeschdeelen van het lijk zijn vergaan, want de echte begrafenis geldt alleen de beenderen. Deze worden beschouwd als het blijvende deel van den mensch; ze zijn in het menschelijk lichaam wat de pit is in de vrucht, n.l. de eigenlijke kern, waarin de levenskracht zit. Wanneer in de Toradja'sche verhalen sprake is van het opwekken van een doode (zooals in het verhaal op bl. 31), dan wordt hij weder levend uit zijn beenderen, want die zijn zijn onvergankelijk deel.

Feesten kan men slechts geven, wanneer er een goede voorraad rijst beschikbaar is. De beste tijd is dus na afloop van den oogst. Dan is het de droge moesson, zoodat men niet door regen wordt gehinderd en de landbouw staat stil, zoodat iedereen tijd heeft om te komen. Eenige dorpen van eenzelfden stam verbinden zich dan om op een geschikte plaats feest te vieren. Van al degenen, die sedert het feest van het vorige jaar in die dorpen overleden zijn, worden nu de kisten geopend en de beenderen verzameld. Zijn de weeke deelen nog niet vergaan, dan worden ze verwijderd. De beenderen van iederen doode worden ingepakt, het pak wordt aangekleed en voorzien van een houten kop; de poppen worden in een fraaie hut gezet en deze is daarna het middelpunt van de feestviering. Om die hut heen wordt gezongen en gedanst ter eere van de dooden, door de groote menigte, die deze doodenfeesten bezoekt. De hoofden der dorpen, die het feest geven, zenden aan alle met hen bevriende hoofden een uitnoodiging om het bij te wonen en uit elk dorp komen dan ook eenige tientallen gasten, die altoos een bijdrage tot het feest aanbieden: een buffel, een of meer varkens, een aantal zak-

ken rijst enz. Om de doodenhut heen staan dan de hutten, die voor de gasten zijn bestemd; groote, goed geslaagde feesten worden wel eens door drieduizend menschen bezocht. Met de dagen van aankomst en vertrek er bij geteld, duren de grootste doodenfeesten zeven dagen. De gasten moeten ruim worden onthaald, waardoor op zulke doodenfeesten groote hoeveelheden rijst en vleesch worden verkwist. Behalve de vele buffels, die tot onthaal van de gasten worden geslacht, offert men op den laatsten dag van het feest voor iederen doode nog een buffel, zoodat er dan soms nog een 30 of 40 worden afgemaakt, waarvan men niet eens al het vleesch meer kan opeten. Over dag wordt op het doodenfeest door eenige priesteressen een lange litanie opgedreund, waarin de zielen der dooden worden uitgenoodigd om te komen deelnemen aan het feest, dat hun nabestaanden voor hen hebben aangericht. Aan het einde der plechtigheid worden de zielen der dooden, door dezelfde priesteressen, in een andere litanie in den geest begeleid naar het zielenland, dat niet in de Onderwereld is gelegen, maar in ver verwijderde streken, waar de zielen dan voor goed moeten blijven. Dit is de voorstelling der priesteressen; de volksmeening houdt daarmede geen rekening en beschouwt de Onderwereld als het doodenverblijf.

Is het feest afgelopen, dan worden de beenderen-pakken weder uitgekleeed en de beenderen van elken doode in een klein, fraai bewerkt kistje geborgen. Zonder eenige plechtigheid worden zij dan naar een der vele grotten gebracht, die in het gebergte der Toradja-landen te vinden zijn, en daarna wordt er niet meer naar omgekeken.

De beteekenis dezer doodenfeesten is dus die van een plechtig afscheid van de dooden. Men noodigt de gestorvenen nog eens voor 't laatst bij zich en denkt zich hun tegenwoordigheid verzekerd door de aanwezigheid hunner beenderen, die als fraai aangekleede poppen het middelpunt der feestvreugde vormen. Om de hut, waarin zij geplaatst zijn, voeren de gasten des avonds en des nachts plechtige reidansen uit en zingen hun liederen toe, waarin getuigd wordt van verlangen naar de gestorvenen en van weemoed over het naderend afscheid. In vrede en vriendschap te scheiden van de overleden bloedverwanten en zich van hun gunst te verzekeren, dat is

dus het hoofdoel van een doodenfeest. Verder dient zulk een feest ook nog om het vriendschappelijk verkeer der gasten onderling te bevorderen, want de bezoekers behooren tot verschillende volksstammen, die wel dezelfde taal, godsdienst en gewoonten hebben, maar die in het dagelijksch leven ook wel eens vijandig tegenover elkaar staan. Want wanneer een lid van den eenen stam iets heeft misdreven tegen iemand van een anderen stam, maakt de geheele familie van den beleedigde en die van den beleediger de zaak tot de hunne. Krijgt de twist een grooten omvang, dan staat de geheele stam van den eenen vijandig tegenover dien van den anderen. De politieke verhouding tusschen de verschillende Toradja-stammen is dus allesbehalve standvastig en op de doodenfeesten beijvert men zich om zoo beleefd en zoo vriendelijk mogelijk jegens elkaar te zijn, om de goede verstanding te versterken. Behalve de liederen tot de dooden gericht, zingen de gasten dan ook talrijke liederen, waarin zij de onderlinge vriendschap verheerlijken.

De gemeenschap met de goden.

De gemeenschap met de goden der Bovenwereld heeft op geheel andere wijze plaats. Tot deze bovenaardsche machten kan de gewone Toradja zich niet wenden op grond van zijn verwantschap met hen, want de hemelgoden zijn geen familie van de aardbewoners. Zij behooren tot een andere groep van wezens als de Toradja-stammen, zooals b.v. vreemde stammen en dieren dat eveneens doen. Vreemde stammen spreken vreemde talen; zelfs dieren weten hun gevoelens kenbaar te maken en hebben daartoe hun geluiden, die ook wel min of meer verstaanbaar zijn. En zoo hebben ook de hemelingen hun eigen taal. Wie ze kent, kan met hen gemeenschap hebben; wie ze niet kent, moet zich bedienen van de bemiddeling van hen, die ze kennen, indien hij verbinding met de hemelgoden wil hebben.

De kennis nu van de taal der hemelingen is beperkt tot een bepaalden stand, dien der priesteressen. Priesters hebben de Toradja's niet. De geleerdheid nu der priesteressen bestaat in het kennen van de taal der hemelgoden en deze is niet anders dan de volgens bepaalde regels verdraaide taal van het dagelijksch leven. De priesteres noemt b.v. zich zelf t a d o e, een verdraaiing van het eigenlijke woord voor „priesteres”.

Naalschool te Kasigoentjoe onder leiding van
mevrouw Hofman-Stolk.

dat o.e. alsof men b.v. in onze taal „bitzank“ zeide voor „zitbank“. Andere woorden worden weder op geheel andere wijze verdraaid of omschreven en ook wel eens vervangen door woorden uit andere talen, of door ouderwetsche woorden, die weinig meer in gebruik zijn. Zoo min mogelijk laat men een woord in zijn gewonen vorm en zoo is er een kunsttaal ontstaan, waarin een lang gedicht is vervaardigd, dat wel 1200 regels lang is. In dit gezang beschrijft de priesteres hoe zij een talrijke schare van dienstbare geesten oproept en dan haar e'gene ziel uit haar lichaam laat treden en deze laat klimmen op het dak, waar de dienstbare geesten haar volgen. Daar gezeten, roept zij den regenboog, want deze wordt beschouwd als een vaartuig, waarmede men door de lucht kan komen tot boven aan het hemelgewelf, dat zich als een koepel over de aarde welft. Als nu de regenboog is gekomen, scheept zich de ziel der priesteres, met haar dienaars en dienaressen in en met roeien en zeilen vaart men door de luchtzee, boort zich heen door het wolkengewelf, komt in de Bovenwereld, gaat op bezoek bij den Hemelheer, die met zijn ondergeschikten beraadslaagt over het verzoek der priesteres, dat altoos hierop nederkomt, dat zij om lang leven en gezondheid vraagt voor den zieke, die haar hulp heeft ingeroepen. Die gezondheid of levenskracht wordt haar dan gegeven, in den vorm van adem, welke geblazen wordt in een koker of een bus. Daarmede keert de ziel der priesteres terug naar het huis, dat zij heeft verlaten en komt weer in haar lichaam weerom. Nu schudt de priesteres den onzichtbaren inhoud van den koker, waarin de levensadem zit, over het hoofd van den zieke uit. Dit moet hem genezing aanbrengen.

Deze geheele handeling geschiedt des nachts. De priesteres zit onder een kleed, dat van den zolder afhangt en haar geheel overdekt. Tegen het einde van den nacht is haar gezang afgelopen en is haar ziel uit de Bovenwereld in haar lichaam teruggekeerd. Als de zon is opgegaan, heeft de plechtigheid van het uitstorten van den adem plaats.

De Tempels. Sommige godsdienstige plechtigheden hebben ook plaats in den dorpstempel. Ieder dorp van beteekenis in de nog Heidensche Toradja-landen heeft een tempel, een groot, stevig gebouw, met een vloer van dikke planken, rustende op

zware palen. De tempel is rechthoekig van vorm; de breedtezijden zijn naar Oost en West gericht en aan die kanten zijn ook de trappen van in- en uitgang aangebracht.

De Westkant is de ingang, want wie den tempel binnentreedt, moet zich richten naar het Oosten, waar de zon opgaat, die alle levenskracht aanbrengt. De tempel is versierd met eenig houtsnijwerk, maar van veel kunstvaardigheid getuigt dit niet.

De Toradja's zijn geen meesters in de houtsnijkunst; de figuren van apen en krokodillen in hun tempels zijn grof van uitvoering. De houten middenzuil, op welke mede het dak rust, is opengewerkt en daarbij is een klein plat aangebracht, waarop palmtakken liggen. Dit is de woonplaats der goden, die in den tempel wonen, de beschermgeesten van het dorp, de zielen der in den strijd gesneuvelden. Aan hen zijn de afgehouden hoofden der verslagen vijanden gewijd; van die koppen worden de schedels bewaard en deze hangen in den tempel, onder de plek, waar de tempelgoden huizen.

In den tempel wordt ook dikwijls feest gevierd. Zoo dikwijls als in den tijd vóór 1905 een troep koppensnellers uit den strijd terugkwam, werden zij in het godenhuis onthaald en met een luidruchtig feest werden de gesnelde koppen aan de tempelgoden opgedragen, om dan later bij de andere koppen te worden opgehangen, wat ook weder op feestelijke wijze geschiedde.

BESLUIT.

*Het
Toradjasch
Christendom.*

Het bovenstaande geeft een schets van dingen, die grootendeels tot den verleden tijd behooren. De Toradja's gaan thans in steeds grooteren getale tot het Christendom over. De doodenfeesten, de tempels, het koppensnellen, de slavernij, het is alles verdwenen; de rechtspraak is op andere beginselen gegrond geworden en de oude animistische godsdienst der Toradja's lijdt nog slechts een kwijnend bestaan. Ook de godsoordeelen en de heksenprocessen zijn afgeschaft. Al deze maatregelen zijn genomen in de jaren 1905 en de daaropvolgende, toen de Nederlandsche Regeering de Toradja-

landen is gaan besturen en de bevolking, die toen reeds een twaalfstal jaren lang door de Zending was beïnvloed, tot het Christendom begon over te gaan. Nog steeds gaat de beweging naar het Christendom geleidelijk voort en het laat zich aanzien, dat de Toradja's in hun geheel tot een Christenvolk zullen worden. Hoe zich dan hun maatschappij zal vormen, kan thans nog niet met zekerheid worden bepaald, want als de welvaart toeneemt, het verkeer drukker en de handel levendiger wordt, als de bevolking dichter is en de omgang met vreemdelingen zijn invloed doet gevoelen, zal het Christendom in Midden-Celebes een eigen Toradja'sch karakter aannemen. Het streven der zendelingen is er vooral op gericht om het volk te doen verstaan, dat het Christelijk geloof zijn eigen geestelijk bezit moet worden, dat het volk zijn eigen predikers en leeraars moet voortbrengen en zijn eeredienst zelf moet leeren inrichten en handhaven, zoodat er een nationale kerk ontstaat, in welke zich het geestelijk karakter van het volk ontwikkelt en uitspreekt, om het maatschappelijk leven te doordringen. Maar om die verandering te kunnen nagaan, moeten wij eerst inzicht hebben in den vóór-Christelijken toestand van het volk, zoodat wij kunnen begrijpen, uit welke gebondenheid het is bevrijd geworden en op welke wijze het de vrijheid van zijn nieuw geloof aangrijpt en toepast. Als een eenvoudig hulpmiddel om dit alles te leeren verstaan, is deze schets geschreven.
